

ONDOKUZ MAYIS
ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

SAMSUN
İLİM YAYMA VE EĞİTİM
VAKFI

TEFSİRİN DÜNÜ VE BUGÜNÜ SEMPOZYUMU

(22 - 23 Ekim 1992)

SAMSUN
1992

KUR'AN-I KERİM'İN ANLAŞILMASINDA SİYAK-SİBAKIN ÖNEMİ

Araş. Gör. Mustafa ÜNVER

Alemlerin Rabbi Yüce Allah, yeryüzünde halifesi olarak insanı yarattı.(¹) Ve onu öğrenme, konuşma, anlama ve doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden, hakkı batıldan ayırma melekeleriyle donattı.(²) Ardından insanın bu dünyadaki mücadelesinde galip gelmesi için bir başka tabirle dünya ve ahirette mutlu olması ve ona insanlığın en yüksek zirvesini öğreterek insan-ı kamil olma noktasını göstermek için en son ilahi kitap olan Kur'an'ı bütün insanlığa gönderdi.(³)

Bu yüce kitabın misyonu insanlara dünya ve ahirette saadetler getirmek olunca, insanların onu en doğru ve en sağlıklı bir şekilde anlamalarının gereği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. İnmeye başladığından şu ana gelinceye kadar yaşlısından camicine, aliminden az okumuşuna, üniversitedeki profesöründen camideki vaizine kadar hemen herkes Kur'an'dan bir şeyler alma yoluna gitmek suretiyle onu anlamaya çalışmışlardır ve kıyamete kadar da buna devam edeceklerdir.

Kur'an, ilahi makamdan geldiğinden ve Hz. Peygamber'e durumların gerektirdiğine göre parça parça vahyedildiğinden onun tamamen te'lif eserlerden farklı bir yapıda olduğu ve hatta onun kelimenin basit anlamıyla herhangi bir kitap olmadığı görülecektir.(⁴) Gerçekten onda belli bir konunun ele alınıp bitirildiği ana bölümlere, bunların altında alt veya yan başlıklara rastlanmaz. Aksine itikâdî meselelerin, ahlâki prensiplerin, hukuki kuralların, ibadet esaslarının, bunlarla ilgili hüküm, davet, uyarı, teşvik ve tenkitlerin, tarihi kıssaların, tabiat ve kainat ile ilgili bilgilerin peşpeşe geldiği, bunların zaman zaman çeşitli üslûplarla tekrar edildiği, bir yerde belli bir konunun, değişik bir tarafına temas edildiği görülür.(⁵)

1) 2 el-Bakara,30.

2) 2 el-Bakara, 31; 55. er-Rahman, 2-4; 33. el-Ahzab, 72; 35. Fatur,10.

3) 7. el-A'raf, 158; 21. el-Enbiya, 107; 25. el-Furkan, 1.; 38. Sa'd, 87; 68. el-Kalem, 52.

4) Fazlur-Rahman, "Kur'anı Yorumlama", Çev. Osman Taştan, İslami Araştırmalar, s.5. Ekim 1987. s.100; Dr. Halis Albayrak, Kur'anın Kur'an'la Tefsiri, Şule Yayın., İstanbul 1992, s. 155.

5) Yrd. Doç. Dr. Mevlüt Güngör, "Tefsirde Konulu Tefsir Metodu", İslami Araştırmalar, c.2. s. 7, Mayıs 1988, s. 51.

İnsanın, yeryüzündeki halifelik görevini başarıyla icra edebilmesinin ilk şartı, ilahi makamdan gelmiş olan bu kitabı doğru ve sağlıklı bir şekilde anlamasıdır. Bunu da gerçekleştirebilmesi için, doğru ve tam anlamaya engel olan noktaları tanıması gerekecektir.

Buna göre, dini konularda yapılan hataların veya Kur'ân'ın doğru bir şekilde anlaşılmasının temel sebeplerini şöyle özetleyebiliriz:(¹)

1- Kur'an'daki bazı ifadeleri siyak-sibakından çıkarmak ve metin içerisinden soyutlayarak ele almak.

2- Ayetleri kuşatan tarihî ve toplumsal şartları gözönünde bulundurmamak.

3- Kur'an ayetlerinin indiriliş sebeplerini (esbâb-ı nüzûlü) dikkate almamak.

4- Kur'an'a parçacı bir şekilde yaklaşmak.

5- Ayetleri daima zahiri, dış anlamıyla anlamak, mecaz, kinaye, teşbih, teşvik ve sakındırma gibi üslûp özelliklerini dikkate almamak.

İşte biz sunmaya çalışacağımız bu bildirimizde, Kur'an ayetlerinin anlaşılmasında siyak ve sibakın önemi ve rolü üzerinde duracağız. Kur'ân'ın doğru ve en sağlıklı bir şekilde anlaşılmasında çok küçük de olsa bir katkımız olursa, çalışmamızın hedefi gerçekleşmiş olacaktır.

Konumuza, siyak ve sibak terimlerinin anlamlarını vermekle başlamak istiyoruz.

SİYAK: ساق : سواق fiilinin masdarıdır. Deveyi veya bir başka şeyi sürdü, gönderdi, verdi, saldı, sevketti, kadına mehrini verdi, tevdî etti gibi manalara gelen bu masdar, kişinin ölüm öncesi can çekişmeye başlaması فلان فى سياق ve ruhun çekip alınması anlamlarını da taşımaktadır.

Aynı kökten gelen (السياق) kelimesinin, çarşı, pazar anlamına

1) Doç. Dr. Hayri Kırbaçoğlu, "Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", İslami Araştırmalar, c.5.s.4. Ekim 1991,s.272.

gelmesi (satış için) sürülen, gönderilen, getirilen bir şeyler olduğundan dolaydır. Mehir manasına gelen "siyak" kelimesi de, yine evlilik öncesi kadına verilen bir şeyler manasını taşıması sebebiyle bu ismi almıştır.(¹)

İstilâhi anlamda siyak: Söz gelişi, ifade tarzı, üslûp, tarz, yol anlamlarına gelmektedir.(²) Bir terkip olarak "siyâk'u'l-kelâm" ise, sözün gelişi, sevkedilişi demektir.(³)

SİBAK: (« سبقٌ سبقا وسباقا ») fiilinin masdarıdır. Yarışta, savaşta, İslama girmede vs. her şeyin ilki, öncüsü, birincisi olmak manasına gelmektedir.(⁴) Terimle ilgili olarak kelimenin kullanım alanını görme açısından şu hadisi zikredebiliriz:

أنا سابق العرب يعني الى الإسلام وصهيب سابق الروم وبلال سابق الحبشة وسلمان سابق

"Ben, İslama giren Arapların ilkiyim. Suheyb Rumların, Bilal Habeşlilerin, Selman da İranlıların ilkidir.(⁵)

Yine konumuzla ilgili terim Kur'an'da da geçmektedir:

ثم اورثنا الكتاب الذين اصطفينا من عبادنا فمنهم ظالم لنفسه ومنهم متصدق ومنهم سابق بالخيرات باذن الله ذلك هالفضل الكبير
"Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimi, nefesine zulmeden, kimi orta yollu, kimi de Allah'ın izniyle hayırda ilk olandır. İşte büyük lûtuftur budur."(⁶)

Bütün bu açıklamalardan sonra, bir birimin önündeki birime sibak, arkasındaki birime de siyak dendiğini anlıyoruz. Bir başka şekilde ifade etmek istersek şöyle diyebiliriz: Bir cümle, olgu, ifade veya birimden önce gelen bölüm veya birime sibak, kendinden sonra gelen birime veya bölüme siyak denir.

1) İbn-i Manzur, Lisani'l-Arab, Dar'u Lisani'l-Arab, Beyrut- c.II. s.242.

2) Abdullah Yeğin, Yeni Lügat, 4. Baskı, Hizmet Vak. İstanbul 1983, s. 634; D. Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, 4. Baskı, Birlik Yay., Ankara 1986, s. 1002.

3) Abdullah Yeğin, A.g.e., s. 634.

4) İbn-i Manzur, A.g.e., c. II, s. 90.

5) Ali elmüttaki el-Hindî, Kenzü'l-Ummal, 5. Baskı, Beyrut, 1985 (XI/644) Hadis no: 33133.

6) 35. Fâtır, 32.

Terkip olarak sibâk u siyâk: sözün gelişi ve başıyla, sonundaki ifadeden hâsıl olan manadır.(1)

Bu arada şu noktaya da dikkat çekmek isteriz. Bu terkip çok bilindiği ve çok kullanıldığı halde terimlerin taşıdığı manalar açısından doğru olarak yerli yerince kullanılamamaktadır. Daha önce açıklanan bir konu hakkında, "siyakta da geçtiği üzere" deniliyor ki, yanlış bir kullanımdır.

Türkçemizde ise bu terkip "bağlam" terimi ile karşılanmakta ve "(kontekst) olaylar, durumlar, ilişkiler örgüsü"(2) diye tanımlanmaktadır.

Dilbilimin diğer bilimsel disiplin ve düşünce sistemlerine armağanı olan bağlam terimi, diğer sosyal bilim disiplinlerinde de bir terim veya ifade anlamını veren dış şartları veya çevreyi dile getirir.

Dilbilimde bağlam, bir ifade veya metinde belirli bir linguistik birimi inceleyen ve takip eden seslerin, kelimelerin veya ibarelerin oluşturduğu bütün anlamına gelir. Buna göre konuşmayı oluşturan ses birimleri kendilerine bitişik sesler tarafından belirlenerek kayıt altına alınırlar. Yani hangi linguistik birim olursa olsun, bir linguistik birimin anlamını belirleyen şey, içinde ortaya çıktığı bağlamdır.(3)

Aşağı yukarı aynı anlamları ifade eden bir başka tanım da şöyledir: Bir ifade veya görüngünün anlamını belirlemede katkısı olan koşulların tümü, bir konuşmanın bir yazının veya bir olayın öncesi ve sonrası, bir önceki pasaj veya kelimeyle irtibatlı olması. Daha genel bir ifadeyle söylersek: Bir olay ya da ifadenin anlamını oluşturan ve içerimini belirleyen olgusal, kavramsal veya dizgesel çerçeve.(4)

Görüldüğü gibi siyak-sibak ikiye ayrılmaktadır.

1- Bir metnin, bir olgunun ifadeler bütünlüğü içerisinde kendini hazırlayan, çevreleyen yahut biçimlendiren şartlarla ve olgularla

1) Abdullah Yeğin, A.g.e., s. 630.

2) Orhan Hançerlioğlu, Türk Dili Sözlüğü, Remzi kitabevi, İstanbul 1992, s. 61; The Hamlyn Encyclopedic World Dictionary, London 1971 s. 355.

3) Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, Risale, İstanbul 1990, c. I, s. 142, 143.

4) Ömer Demir, Mustafa Acar, Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ağaç Yay., İstanbul 1992, s. 46; The Hamlyn, aynı yer.

oluşturduğu bütünlük.(1)

2- Bir ses ya da olgu veya ilişkiyi ortaya çıkaran, çevreleyen ya da biçimlendiren değer ve koşullar.(2)

Bu noktada yeri gelmişken şunu belirtmekte fayda görmekteyiz. Konumuzda, bağlamın sosyal yönünü bir başka deyişle tarihî bütünlüğü ele alamayacak sadece metin içerisindeki siyak-sibakı incelemeye çalışacağız.

Siyak-sibak, aslında sözün öncesi ve sonrası arasındaki uyumdur, irtibattır, münasebettir.(3)

Tefsir Usulü tipi eserlerde karşılaşılan Tenâsübi'l-Âyi ve's-Süver başlığı altında incelenen konularda zaten bizim konumuzla yakından ilgilidir. Ancak şu kadarını söyleyelim ki, bu uyum ve münasebet daha ziyade Kur'ân'ın i'cazı yani belagat, ibdâ, iğrab vs. yönünden ele alınmıştır.(4)

Zerkeşî'nin de haklı olarak beyan ettiği gibi, aslında bu münasebet ve uyum, birimlerin yakınlaşması, yakın olması anlamına gelmektedir ki, birbirleriyle irtibatlı, ilgili ve bağlı olduğunu göstermektedir.(5)

Siyak-sibak terimlerinin tanımlarını verdikten sonra konumuzla çok yakından ilgili, bildiğiniz bir Bektâşî fıkrası anlatmak istiyoruz:

Bektâşî'ye demişler:

- Erenler niçin namaz kılmıyorsun?

- Allah, Kur'an'da "Namaza yaklaşmayın"(6) diyor demiş.

- İyi ama demişler, ayetin devamını okusan: "Ey İman edenler, sarhoş iken namaza yaklaşmayın ki ne dediğinizi bilesiniz. "Neden öyle

1)Ömer Demir, A.g.e., s. 269.

2) Ömer Demir, A.g.e., s. 328.

3) Bkz. D. Mehmet Doğan, A.g.e., s. 1002.

4) Dr. Abdurrauf Mahluf, el-Bakillâni ve Kitabuhû l'câzu'l-Kur'ân, Beyrut 1973, s. 445.

5) Bedrüddin ez-Zerkeşî, el-Burhan Fî Ulûmi'l-Kur'ân, Thk: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Daru'l Ma'rife, Beyrut, c. I, s. 35.

6) 4. en-Nisa, 43.

yarım okuyorsun?

- O kadarını bilmem, ben hafız değilim demiş.

Sadece müslümanlar olarak bizim yaşantımız açısından değil, aynı zamanda bütün İslâmî ilimler için büyük bir önem taşıyan Kur'ân'ın, doğru ve en sağlıklı bir şekilde anlaşılmasını yok eden, çok yanlış anlamalara sebep olan etkenlerin içinde bu Bektaşivârî yaklaşımların hiç de küçümsenemeyecek bir yer işgal ettiğini üzümlere söylemek mecburiyetindeyiz.

Zira, bir düşünceyi, bir düşünce sistemini anlamamanın en iyi yolu onu kendi bağlamı içinde görmektir. Farklı bağlamlarda yer alan düşünceler birbirlerine tercüme edilemeyebilirler. Bağlam, düşüncenin düşünce-dışı mekanıdır. Düşünce bu mekandan koparıldığında (yani siyak-sibakından koparıldığında) anlamını kaybeder. Çünkü belirli bir bağlamda yer almak kaçınılmazdır ve bunun en tabii sonucu da evrenselciliğin (universalizm) karşıtı olan izafiyetçilik (relativizm) dir.(1)

Binaenaleyh, Kemalüddin ez-Zemlekânî'nin de söylediği gibi, Kur'an'ın sureleri arasında bile bir irtibat, bir münasebet -konumuzun teknik terimiyle ifade edersek- siyak-sibak ilişkisi varken ayetlerinin arasında da aynı şeyin olmamasının mümkün olmadığını ve bütün Kur'an'ın tek bir kelime gibi olduğunu söylemek isteriz.(2)

Her ne kadar, "ayetlerin bir cümlesiyle hüküm verilemez onları tüm olarak ve genel konteksi içinde mütalaa etmek gerekir"(3) türünden ifadeleri zaman zaman görüyorsak da genelde müfessirlerin ve Kur'ân'a yönelenlerin, bu hususa pek fazla itina göstermedikleri de (4) yaptığımız araştırmada gözümüze çarpmıştır.

Oysa Fahrüddin er-Râzî'nin de işaret ettiği gibi (5) "Kur'an ince-liklerinin ekseriyeti, (ayet ve surelerinin) tertibinde ve irtibatındadır."

Aynı hususta Ebu Bekr b. el-Arabî de "Sirâcü'l-Mürîdîn" adlı ese-

1) Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, c.I, s. 143.

2) Bkz. ez-Zerkeşî, A.g.e., c.I, s. 39.

3) Mesela bkz. Prof. Dr. Süleyman Ateş, "İslamın Kadına Getirdiği Haklar", İslami Araştırmalar, c.5, s.4, Ekim 1991, s. 322.

4) ez-Zerkeşî, A.g.e., c.I, s. 36.

5) Aynı yer.

rinde: "Kur'an ayetleri birbirleriyle irtibatlıdır. Bir vücut gibidir. Manaları uyum içerisinde olduğu gibi, yapıları da bir nizam dahilindedir" demektedir.(1)

Ancak şu kadarını da ifade edelim ki, ayetler arası bu ilgi ve irtibat konu birliği devam ettiği müddetçe vardır. Nüzul sebepleri ve temaları farklı ayetler arasında ise mikro planda irtibat aramak İzz b. Abdisselam'ın da ifade ettiği gibi bir zorlama olacaktır.(2) Ama Yüce Allah'ın yüce kitabının mucizevî olmasının bir başka yönde tecellisi olarak makro düzeyde bir ilgi ve irtibatın varlığı ortaya çıkabilecektir.

Şimdi de, Kur'an'ı Kerim'i siyak-sibak çerçevesi içerisinde nasıl sınıflandırabileceğimiz konusuna geçelim.

Kur'an her ne kadar konularına göre tertip edilmiş bir kitap değilse de, bazı durumlarda aynı konuyla ilgili ayetleri peşpeşe sıralar. Ardarda gelen bu ayetlerin çoğu zaman ortak bir hedefi vardır. Dolayısıyla ifadeler hep bu gözetilen maksadın etrafında deveran eder.(3)

Buna göre sınıflandırmamızı, özelden genele doğru şu şekilde yapabiliriz.

I- Öncelikle, Kur'an'ın bir ayeti içerisindeki siyak-sibak ilişkisi ki konumuzun en açık olan kısmı budur.

Çarpıcı bir örnekle bu kısmı açıklayalım:

el-Bakara Suresinin 275. ayetinin başlangıcında, faiz yiyenlerin yani faiz muamelesinde bulunanların kıyamet gününde şeytan çarpmış kimseler gibi kalkacaklarından bahsediliyor:

الذين يأكلون الربوا لا يقومون الا كما يقوم الذي يتخبطه
الشیطان من المس

Fakat, ayetin devamında onların, böyle fena bir duruma dâcâr kılınmalarının sebebi üzerinde duruluyor ve onların, alışverişle faizi eşit tuttıkları, bu ikisi arasında hiç bir fark görmedikleri, dolayısıyla faizi de alışveriş gibi helal saydıkları için şeytan çarpmış gibi dirilecekleri anlatılıyor:

1) Zikreden, ez-Zerkeşî, Aynı yer.

2) es-Suyutî, el-İtkan Fî Ulûmi'l-Kur'ân, Kahraman Yay., İstanbul 1398-1978, c.II, s. 138.; ez-Zerkeşî, A.g.e., c.I, s. 37.

3) Bkz. Halis Albayrak, A.g.e., s. 46.

ذلك بانهم قالوا اما البيع مثل الربوا واحل الله البيع وحرم الربوا

Eğer biz bu ayetin devamını dikkate almadan ilk bölümünü anlamaya kalkışırsak gerçekten farklı bir sonuca varırız. Çünkü bu taktirde ayetin başındaki الذين يأكلون الربوا yani "faiz yiyenler" ifadesinin zahirine bakılarak, faizi haram saymaksızın yiyenlerin ve bu muamelede bulunanların böyle bir azaba maruz kalacakları gibi bir sonuç çıkar ki, bu da ayetin bütünlüğü içinde anlaşılmananaya ters düşer. Tabiatıyla bu da Kur'an'ın bu ayette muhataplarına vermek istediğı şey değildir. Biz burada ayetlerin öncelikle kendi bütünlükleri içinde anlaşılmalanının ne kadar elzem olduğunu görmekteyiz.(1)

2- Ayetler arasındaki siyak-sibak ilişkisi:

Ayetler arasındaki ilgi ve irtibat zahiri açıdan üç madde arasında cereyan eder.

a- Aralarındaki irtibat, birbirleriyle manaları bütünlendiğı veya sadece birinci ayetle mananın tamamlanmadığı durumlarda ortaya çıkar.

Bu şekil irtibat, atfedilme şeklinde tezahür eder. Tabi ki böylesi hallerde, aralarında bütüncül bir yön olması gerekmektedir.

Ayetler arasındaki ilgi ve irtibat zıt yönlü de olabilir. Rahmet ayetinden sonra azap ayetinin gelmesi, arzuları uyandıran bir müjde ayetinden sonra korkutucu bir ayetin gelmesi bu kabildendir. Zira bilindiğı gibi Kur'an'ın üslup âdeti, hükümleri serdettikten sonra bunlara mukabil mükafat ve azabı da beyan etmesi şeklindedir ki, daha önce geçen emre veya yasağı itaat etmeye etkin bir unsur olsun. Bunların ardından da tevhid ve tenzih ayetleri gelir ki emir ve yasak koyanın büyüklük ve azameti bilinsin.

b- İkinci ayetin birinci için te'kid ve tefsir veya red ve bir fikri sağlamlaştırmak maksadıyla gelmesidir.

c- Aralarında zahiri açıdan hiç bir ilgi ve irtibatın kurulamamış olması ve her bir ayetin kendi başına müstakil olması halidir. Tabiatıyla bu kısım bizi ilgilendirmemektedir.(2)

Ama daha önceden de işaret ettiğimiz gibi bu son kısım için, zahirin hiç bir ilgi ve irtibat kurulamamakla birlikte, gizli de olsa bir ilişkinin ortaya çıkması ihtimal harici değildir.

Ayetler arası siyak-sibak ilişkisine de şu örneğı verirsek konu iyice

1) Halis Albayrak, A.g.e., s. 44.

2) Bu konuda değışik örnekler için bkz. ez-Zerkeşî, age., c.I, s. 40

açığa çıkmış olacaktır.

el-Maide Suresi'nin 27. ayetinde Yüce Allah, elçisi Hz. Peygamber'e (sav.) şöyle buyuruyor:

واتل عليهم نبأ ابني آدم بالحق إذ قربا قربانا فتقبل من أحدهما ولم يتقبل من الآخر قال لاقتلنك قال إنما يتقبل الله من المتقين.

"(Ey Muhammed), Onlara Âdem'in iki oğlunun kıssasını doğru olarak anlat. İkisi birer kurban takdim etmişler, birininki kabul edilmiş diğersinin ki ise kabul edilmemişti. (Kabul edilmeyen) "Yemin olsun seni öldüreceğim" deyince (kurbanı kabul edilen kardeşi) Allah ancak muttakilerden kabul eder demişti"

Görüldüğü gibi, Hz. Peygamber'e, Adem'in iki oğlunun başından geçen kıssanın (israiloğullarına) anlatması emrolunmaktadır. El-Hasen'ü'l-Basrî'ye göre, Adem'in bu iki oğlu israiloğullarındandır.⁽¹⁾ Oysa alimlerin çoğunluğuna göre ise bu iki kişi Adem'in oğlu Habil ve Kabil'dir. ⁽²⁾

Gerçekte biz, ayetlerin anlatıldığı siyak-sibaka baktığımızda 31. ayette kardeşini öldüren katile, maktülün cesedini nasıl gömeceğini öğretmesi için Allah'ın bir karga gönderdiğinin anlatılmakta olduğunu görüyoruz. İşte bu merhalede, muhakeme ile ikinci ayetteki ifadenin, önceki ayette ihtilafa mevzu olan kısmı dolaylı olarak açıkladığını anlıyoruz. Muhakeme gücüne sahip bir kişinin, Adem'den asırlarca sonra yeryüzünde hayat sürmüş israiloğullarından birini, ölünün nasıl gömüleceğini bilmesi gerektiğini düşünerek, bu iki kardeşin Adem'in oğulları olduğunu kolaylıkla anlayabiliyoruz.⁽³⁾

Aslında biz, el-Hasen'i bu yanlış sonuca götürmede muhakeme gücünün olup olmadığı bir yana, ayetleri siyak-sibak bütünlüğü içerisinde anlaşılması gerektiği ilkesini ihmal etmesinin sebep olduğu kanaatini taşıyoruz.

3- Sureler arasındaki siyak-sibak ilişkisi:

Kur'an'ın Kerim'in sureleri arasında da, mutlak bir irtibat vardır. Gelişigüzel serpiştirilmiş olmaları bahis konusu olamaz. Bazıları,

1) et-Taberî, Câmiu'l-Beyan, Daru'lFikr, Beyrut 1408-1988, c.5, s. 189.

2) et-Taberî, age., c.5, s. 186-188.

3) Halis Albayrak, age., s. 55-56.

"Kur'an'ın sureleri uzunluk ve kısalıklarına göre tertib edilmiştir, söylendiği gibi bir tertib bahis konusu değildir" demişlerse de, biz tertipteki uzunluk ve kısalıkları kabul etmekle beraber, bundan maksadın sadece bu olmadığını ve aralarında bir münasebetin var olduğunu söylemek istiyoruz.(1)

Hakikaten, surelerin başlangıçları, bir önceki surenin bitimiyle (2) veya ardarda gelen surelerin başlangıçları iyice incelenip birlikte mütalaa edildiğinde, aralarında harika bir ilgi ve irtibatın olduğu görülebilmektedir.

Bu konuya, el-İsra suresinin tesbihle (3), el-Kehf suresinin de hamdle (4) başladığını örnek olarak verebiliriz.

Nitekim burada, tesbihin hamdden önce gelmiş olduğu (5) görülür ki, müslümanlar da zaten, namazlarının sonunda yapmış oldukları zikirde bu sırayı gözetirler.

4- Kur'âni bütünlük içerisindeki siyak-sibak ilişkisi:

Kur'an'da muayyen konular, bazı siyak-sibak çerçevelerinde adeta müstakil olarak ele alınmış görünümü verseler de, her siyak-sibak çerçevesi yine de Kur'an'ın diğer pasajlarıyla doğrudan veya dolaylı olarak irtibatlıdır. Çünkü değil bir ayet gurubu, bazen bir terkip bile birkaç hedef gözetebilmektedir. Bundan dolayı Kur'an'ın bir biriminin sadece bir konuya münhasır kılınması çoğunlukla mümkün olamamaktadır. Bütün parçalar, buldukları mana çerçevelerinde, üzerlerine düşeni yaparken, Kur'an'ın manzumesi içindeki diğer birimlerle olan ilişkilerini de sürdürürler. Dolayısıyla Kur'an'ın herbir azası mükemmel çalışan bir bütün oluştururlar.(6)

Binaenaleyh, Kur'an'ı Kerim'den bir konuyla ilgili bir hüküm çıkarırken konuyla ilgili bir ya da birkaç ayete dayanmak yerine, konuyla ilgili tüm ayetleri dikkate almak gerekir. Ancak Kur'an'a parçacı yaklaşımlardan uzak bir şekilde bütünsel olarak yaklaşıldıktan ve

1) Bkz. Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, Türkiye Diy. Vak. Yay., Ankara, 1983, s. 205-206.

2) ez-Zerkeşi, age., c.I, s. 38.

3) 17. el-İsra, I.

4) 18. el-Kehf, I.

5) ez-Zerkeşi, age., c.I, s. 39.

6) Halis Albayrak, age., s. 155.

değerlendirildikten sonra Kur'an'ı Kerim'in konuyla ilgili görüşü isabetli bir şekilde ortaya konmuş olabilir.(1)

Konunun daha iyi anlaşılması için birkaç örnek verelim:

قل يا عبادى الذين اسرفوا على انفسهم لا تقنطوا من رحمة
الله إن الله يغفر الذنوب جميعا انه هو الغفور الرحيم.

"(Ey Muhammed) de ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşmış kullarım. Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Doğrusu Allah, günahların hepsini bağışlar. Çünkü O, bağışlayandır, merhametlidir."(2)

Görüldüğü gibi ayette, Allah'ın bütün günahları affedeceği müjdelenmektedir. Ama aynı konuyla ilgili en-Nisa suresindeki ayet biraz farklıdır:

إن الله لا يغفر أن يشرك به و يغفر ما دون ذلك لمن يشاء ومن
يشرك بالله فقد ضلضلالا بعيدا.

"Allah, kendisine şirk koşulmasını elbette bağışlamaz, bunun dışındaki (günahları) dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a şirk koşan kimse derin bir sapıklığa sapmış olur."(3)

Görüldüğü gibi, Kur'an'ın bir konuya bakışını tespit etmek için bir ya da birkaç ayetle değil, Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde ve parçacı yaklaşımlardan uzak olarak incelememiz gerekir. Aksi taktirde, Kur'an'ın vermek istediği mesajları, muhataplara yanlış aksettirmiş oluruz ki, bunun vebali de çok büyük olsa gerektir.

Bir başka örnek vermek istersek: Mesela, Kur'an'ın pek çok yerinde gaybın ancak Allah tarafından bilindiği vurgulanır. Örneğin, ayetin birisi şu şekildedir:

قل لا يعلم من فى السماوات و الارض الغيب الا الله وما
يشعرون ايان يبعثون

"De ki: Göklerde ve yerde gaybı Allah'dan başka hiç kimse bilmez. Onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler."(4)

1) Prof. Dr. Salih Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'an'ı Kerim'de Kadın", İslami Araştırmalar, c.5, s.4, Ekim 1991, s. 264.

2) 39. ez-Zümer, 53.

3) 4. en-Nisa, 116.

4) 27. en-Neml, 65.

Bu ve benzeri ayetlerden, gaybı Allah'dan başka hiç kimsenin bilmediği, bu bilgiye sadece O'nun sahip olduğu neticesi ortaya çıkar. Fakat O, başka bir yerde konuyu biraz daha açarak kendisinin razı olduğu bazı kimselere bu bilgiden verebileceğini dolayısıyla bu yolla onların da bu bilgiden bir kısmına sahip olabileceklerini haber verir. Nitekim o ayette şöyle buyurulmaktadır:

عالم الغيب فلا يظهر على غيبه احدا. الا من ارتضى من رسول.....

"Gaybı bilen Allah, gaybına hiç kimseyi muttali kılmaz. Ancak razı olduğu peygamber bunun dışındadır."⁽¹⁾

Görüldüğü gibi, konu hakkındaki bilgi, ikinci ayetle tamamlanmaktadır. Yoksa sadece birinci ayeti gören birisi resüller de dahil Allah'dan başka hiç kimsenin gayb bilgisine sahip olmadığı zehabına kapılabilir. Halbuki bu ve benzer ayetlerde vurgulanmak istenen asıl mana, Allah'dan başka hiç kimsenin kendi kendisine gayb bilgisine sahip olamayacağıdır.⁽²⁾

Şimdi de, siyak-sibak bütünlüğünün ihmali sonucu ortaya çıkan meal hatalarından birkaç tanesine işaret edelim:

Örnek 1-

El-Bakara Suresinin 13. ayetinde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır.

وإذا قيل لهم آمنوا كما آمن الناس قلوا أنؤمن كما آمن السفهاء إلا إنهم هم السفهاء ولكن لا يعلمون.

Pek çok mealde ayet, yanlış olarak dilimize çevrilmiştir. Biz sadece, resmi meal olması bakımından Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mealini vermekle iktifa edeceğiz.

"Onlara, insanların inandığı gibi siz de inanın" denilince "Beyinsizlerin inandığı gibi mi inanalım? derler, İyi bilin ki asıl beyinsizler kendileridir, fakat bilmezler."

Ayeti yanlış olarak çevirmişlerdir. Çünkü, ayetin siyak ve sibakına dikkat edilmemiştir. Zira, 8. ayetten itibaren, gerçekten inanmadıkları halde, (yalandan ve sadece dilleriyle) Allah'a ve ahiret gününe inandık diyen insanlardan bahsedilmekte ve 13. ayete kadar da bu

1) 72. el-Cin, 27,28.

2) Mevlüt Güngör, agm., s. 51.

kimselerin vasıfları serdedilmektedir. Ayetin sibakından kesin olarak anlaşılmaktadır ki bu kimseler münafıklardır. Herkes de gayet iyi bilmektedir ki, bu tip insanların alameti, kalplerinde küfrü gizleyerek, dilleriyle zahiren iman ettiklerini söylemeleridir.(1)

Hal böyle olunca, hiç münafıklar, müslümanların yüzüne karşı, siz beyinsizlerin inandığı gibi mi inanalım? diyebilirler mi? Zira onlar zaten iman ettiklerini söylemektedirler.

Oysa aynı ayetin doğru tercümesi şöyle olabilirdi:

"Onlara, insanların inandığı gibi siz de inanın denildiği zaman, bizler beyinsizlerin inandığı gibi mi inanıyoruz (elbette biz de insanların inandığı gibi inanıyoruz) derler. İyi bilin ki asıl beyinsizler kendileridir, fakat bilmezler."

Aynı hataların bakabildiğimiz birkaç İngilizce tercümelerde de tekrar edilmesinin başlıca sebebi, çevirenlerin tıpkı Türkçe'de olduğu gibi ayeti bağlamı (siyak-sibakı) içinde ve metne sadık bir şekilde anlayacakları yerde asırlar boyu devam edegelen yanlış bir tefsire isnat etmeleridir.(2)

Örnek 2:

Yüce Allah, aile fertlerinin birbirleriyle ev içinde nasıl görüşmeleri gerektiği konusundaki ayetinde şöyle buyuruyor:

يا ايها الذين امنوا ليستأذنكم الذين ملكت ايمانكم والذين لم
يبلغوا الحلم منكم ثلاث مرات من قبل صلوة الفجر حين تضعون
ثيابكم من الظهيرة ومن بعد صلوة العشاء ثلاث عورات لكم

Önce yine Diyanetin mealini okuyalım:

"Ey iman edenler, Ellerinizin altında olan köle ve cariyeler ve sizden henüz ergenliğe ermemiş olanlar, sabah namazından önce, öğle sıcağında soyduğunuz da ve yatsı namazından sonra yanınıza gireceklerinde üç defa izin istesinler. Bunlar sizin açık bulunabileceğiniz

1) Bkz. Seyyid Şerif el-Cürânî, Kitabu't-Ta'rifat, Beyrut 1990, s. 26

2) Bkz. Doç. Dr. Salih Akdemir, Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleri, Akid Yay., Ankara 1989, s. 147; Yine ilgili ayetin doğru bir tercümesi için bkz. Prof. Dr. Talat Koçyiğit, Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu, Kur'an'ı Kerim Meal ve Tefsiri, Diy. İşl. Başk. Yay., Ankara 1984, c.1, s. 50.

üç vakittir."(1)

Görüldüğü gibi, Diyanet'in mealine göre, üç defa izin istemek gerekmektedir. Oysa ayette böyle bir şey sözkonusu olmadığı gibi, böyle birtalepte son derece anlamsızdır. Niçin üç defa izin istensin? Bir defa izin istemek yeterli değil midir?(2)

Gerçekten, metne döndüğümüzde, üç defa izin istemek gibi bir ifadenin olmadığını görüyoruz. Oradaki **ثلاث مرأت** ifadesinin hemen ardından bir **من** harfi cerri gelmektedir ki, bilindiği gibi beyaniyye min'idir. O üç şeyin ne olduğunu beyan etmektedir. Sabah namazından önce, öğle sığığında elbiselerinizi çıkardığınızda ve yatsı namazından sonraki vakitlerde izin alınması gerekmektedir ki bunlar toplam üç vakittir.(3)

Gerçekten, oradaki min harfinin beyaniyye olduğu bilinemese bile, yine de ayetin siyak ve sibakından konu gayet net olarak anlaşılmaktadır. Zira söz konusu mealde "üç defa" diye çevrilen ifadenin hemen ardından o üç şeyin ne olduğu zikredilmeye başlanmaktadır. Yine aynı ayetin devamında **ثلاث عورات لكم** ibaresi geliyor ki, bu üç vakit sizin açık bulunabileceğiniz halvet vakitlerinizdir, demektir.

Örnek 3:

Yine Diyanet'in mealinden bir örnek sunacağız:

Konumuzla ilgili ayet şöyledir:

اولم يكن لهم آية أن يعلمه علموا بنى اسرائيل.

Ve, "İsrailoğulları bilginlerinin bunu bilmeye bir delilleri yok muydu?" diye yanlış olarak çevrilmiştir.(4) Çevirinin hatalı yönüne (5) geçmeden önce 192. ayetten itibaren okumak istiyorum.

"Şüphesiz (Kur'an) alemlerin Rabbinin indirmesidir. Ey

1) 24. en-Nur, 58.

2) Bkz. Salih Akdemir, age., s.184.

3) Bkz. Age., s. 183.

4) 26. eş-Şuarâ, 197.

5) Zikreden, Salih Akdemir, age.s. 77.

Muhammed, Apaçık arab diliyle, uyanarlardan olman için onu Cebrail se- nin kalbine indirmiştir. O, daha öncekilerin kitaplarında da zikre- dilmiştir." (1)

Görüldüğü gibi ayetler, Kur'an'ın Hz. Peygamber'e indirilmesinden ve bu konunun daha önceki kitaplarda da zikredilmiş olmasından bahset- mektedir.

Binaenaleyh, Tevrat okuyan İsrailoğulları bilginleri de bunu ta- biatıyla biliyorlardı. Öyleyse, 197. ayetin, İsrailoğulları bilginlerinin bunu bilmeye bir delilleri yok muydu? diye tercüme edilmesi son derece yanlıştır. Arapçayı iyi bilmemekten öte bir dikkatsizliğin ve ayetin bağlamını gözardı etmenin sonucu bu hataya düşülmüştür. Oysa doğru tercüme şöyle olabilirdi:

"İsrailoğulları bilginlerinin bunu bilmesi (Kur'an'ın Allah katından inmiş olduğu hususunda) onlar (yani Kur'an'a inanmayanlar için) bir delil değil miydi?

Son olarak da, yine siyak-sibak bütünlüğünün ihmali sonucu or- taya çıkan yorum hatalarından da bir tanesine işaret ederek konumuzu bağlamak istiyoruz.

Zaman zaman, Kur'an'ın dörde kadar evliliği açıkça reddettiği ve ona ancak istisnai durumlarda -ki o da kadının muvafakati alınmak şartıyla- cevaz verdiğini, böyle bir sonuca da en-Nisa Suresinin 3. ayetiyle 128. ayetinin birlikte mutalaa edilmesiyle ulaştıklarını ifade eden bazı yazılarla karşılaşyoruz.(2)

Ve gerçekten, Nisa Suresinin 128. ayetinde Yüce Allah, erkeklerin isteseler de hiçbir şekilde kadınlar arasında adaleti sağlayamayacaklarını kesin olarak ifade buyurmaktadır. Bilindiği gibi aynı surenin 3. ayetinde ise Yüce Allah adaletsizlik yapmaktan korkmamaları halinde erkeklerin, dörde kadar hanımla evlenebileceklerini beyan buyurmaktadır. Her iki ayeti bağlamından kopararak anlar ve o şekilde yoruma tabi tutarsak ger- çekten de, Kur'an'ın dörde kadar evlenebilmeyi net bir dille yasakladığını söyleyebiliriz. Ama ayetleri siyak-sibaklarından koparmak ve Allah'ın, 128. ayette erkeklere, kadınlar arasında kesinlikle adaleti temin edemeye-

1) 26. eş-Şuarâ, 192-196.

2) Mesela bkz. Prof. Dr. Fazlur Rahman, Ana Konularıyla Kur'an, Çev: Yard. Doç. Dr. Alpaslan Açıkgenç, Fecr Yayınları, Ankara 1987, s. 123) Salih Akdemir, agm., s. 268.

ceklerini kesin bir şekilde ifade ettikten sonra aynı surenin 3. ayetinde adaleti sağlayabilirlerse dörde kadar hanımla evlenebileceklerini söylemesi üzerine ortaya çıkan büyük çelişkiyi çözmemiz gerektiği bahasına söyleyebiliriz.

Biz ayetleri konumuzun teknik terimi siyak-sibak muvacehesinde incelediğimizde gördük ki, Yüce Allah'ın, 128. ayette asla adaleti sağlayamayacaksınız diye beyan buyurduğu nokta, duygu ve his, bir başka tabirle soyut bir kavram olan sevgi ve aşk yönündedir. Ve gerçekten bir erkeğin, hanımlarının hepsini eşit derecede sevmesi mümkün değildir. Zaten bunu istemek de insanın fitratına aykırıdır. Yani zulümdür. Yüce Allah ise zulümden münezzehtir. Nitekim, Peygamber efendimizin de pek çok eşi vardı. Onun, bütün eşlerini aynı ölçüde sevdiğini kim iddia edebilir? Bırakın onu, efendimizin, Aişe validemizi diğer zevcelerinden daha çok sevdiğini herkes bilmektedir.

128. ayetin sevgi bağlamında olduğunu aynı ayetin siyakından da anlıyoruz. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

فلا تميلوا كل الميل فتذروها كالمعلقة. "Bari bir tarafa (kalben tamamen) meyilemeyin ki, diğerini askıdaymış gibi bırakmış oluyasınız"⁽¹⁾

Durum böyleyken, Hz. Peygamber efendimiz (sav) mübarek zevceleri arasında son derece adaletle riayet ederdi. İşte Allah'ın 3. ayette yapılmasını emrettiği adalet de budur.

Konumu burada bağlarken, aynı konuyu yüksek lisans tezi olarak çalışmaya başladığımızı bildirir, beni dinleme nezaketini gösterdiğinizden dolayı teşekkürler eder, saygılar sunarım.

1) 4. en-Nisa. 128.